

l'abadessa— --- digues qual te seria major pena: o que fosses dejús un gran munt ple de foc e de sofre, o ---», *Blanq* (NCL I, 177 28); cosa de seguida antiquada, si bé no tan de pressa en la combinació *tota res* 'tota persona=tothom' (notem que àdhuc en cas complement). «a la porta de la vila sí està un ric hom, qui alberga *tota res*, per amor de Déu» (c. 1400) (*Filla de Constantí*, NCL XLVIII, 77).

Tret incomparablement més desenrotllat en llengua d'oc, on no sols el veiem en l'època trobadoresca, car hi ha estat una constant en tota la durada i extensió de la llengua, des de la seva aurora literària; és una de les *albas* més antigues, aquella de «Us cavalliers si jazia / ab la *re* que plus volia / --- / doussa *res*! ieu qué farai, / que l jorns ve e la nueit vai». I *no --- res* 15 és 'ningú'. «Mortz es lo reis, e son passat mil an, / qu'anc tan pros hom no fo, ni no l ví *res*», el rei Ricart, G. Faidit (Appel, *Chr*, 55 2; 82 11 etc).

Avui elevat a la categoria de pronom, però pron. personal, per 'algú' cosa fixada i generalitzada pel gascò, ja a la Vall d'Aran i a tot Gascunya: *arès* 'ningú' en arandès oposat a *arèñ* 'res, no res', *kaykarès* 'algú' oposat a *kaykarèñ* 'alguna cosa' (Cor., *Voc*, 15ss), aprofitant així la distinció entre el subjecte RES i el complement REM, que essent idea de cosa ben poc es- 25 queia usar-lo com a subjecte. I encara que no tan descabdellat i fixat com en gascò, ho trobem més o menys en tota la terra d'Oc notem el subratllat gramatical de l'eloquència, en el crit vehement d'Esterelo. «Calendau! *res* que tu noun m'és *ren*!» (x, 56 3): ningú 30 més no li és *res* a ella.

S'explica això, no sols per l'ús freqüent de frases d'afirmació generalitzadora on ponderem una relació personal, elevant-la a la categoria de tota cosa concebible: quan el Faidit deia «que ben conosc qu'anc *re* no 35 amei tant / com ieu fauc leis ---» (Appel, 28 30), una cosa així s'hauria pogut dir en qualsevol llengua amb el pronom negatiu de cosa, cat. *res* o, tant se val, amb *rien*, *nada*, *nulla*, *nothing*, però amb la diferència no aparent que per als altres és metàfora i per al trobador s'havia convertit en expressió material i objectiva de la idea de 'cap dona'; i és que en el món occità —amor cortès, sublimació càtara de la consciència personal— l'èmfasi deixava de ser-ho i s'estereotipà l'expressió.

Més fàcil i trivial era que RES romangués com a designació d'éssers animats però animals, que eren susceptibles de propietat, com qualsevol objecte. El castellà i portuguès, que en el període arcaic conegueren encara *res* amb el sentit de 'cosa' i algun cop també 'persona' (i en cas oblic *ren* restà més en portuguès, i en gallec encara no és ben mort), aviat especialitzaren RES amb el sentit de 'ésser bestial' i en particular 'cap de bestiar' (ja en port. el 1209, cast. c. 1200), amb plural analògic *reses*, i també en sard, veg l'article del 55 DCEC/DECH (i en particular les notes 2 i 7).

Acc. que en cat. tingué vida migrada. I potser només de nissaga mossàrab, com sigui que literàriament només figura en JRoig: «Lo menjar, magre, / sols per la vida, / ab certa mida, / ans poc que massa: / carn

de *res* grassa, / let e los ous, / potatges, brous. / lo menjar blanc, / fan molta sanc / ---»; «Fills de Leví. / príncep rabí, / mal doctrinats, / no castigats, / les grasses *reses* / qu'eren *trameses*, / ells les menjaven; / flaques posaven / als sacrificis» (doncs rimant amb *-sonora*) (*Spill*, 10120, 13275). I encara resta si bé només l'he sentit en la zona fronterera, els Ports i Alcalatén (terres pastorals i amb forta deixa mossàrab): «moltes *rèzes*» Onda, «en el Mas de Garro tenen mil *arèzes* de ganado» Herbés, «en este lloc, bestiar a soles. més de mil *arèzes*» Bel, 1961 (amb una *a*- que tant pot ser aglutinació de l'article d'un intermediari àrab com de la *-a* de l'article romànic). El plural, doncs, és *reses*, però no tinc notícia certa que enlloc se n'hagi extret un singular *resa* com el que *AlcM* atribueix a Tortosa, Gandesa i Cornudella (Priorat); i és molt probable que no sigui gaire més que una falsa deducció del plural *reses*, feta per dialectòlegs improvisats, o per pastors forans que imiten maldestrament un ús local que no coneixien; és clar que no seria inconcebible que s'hagués estès aquesta incorrecció, cf. *messes*, *coces* → *coça*.

I el més fàcil de tot fou que restés amb l'acc. material i inanimada de cosa, sense tornar pronom. Això ho trobem, però, amb caràcter verament independent de tot matís gramatical, quasi només en poetes i en l'estil filosòfic d'Eiximenis etc., sobretot en el de Lluïl: «aquí poràs contemplar lo gran poder de N S Déu, qui de *no-res* fa *res*, e de *res* fa *no-res*» (*Terç*, § 398); «el qui en tot molt subtil és / en poch temps membra tantes *res* / que aquella que han membrada / en aquel és atrobada», Lluïl, *Art General* IV, § 19 26 (ed. Rosselló, p. 535).

En canvi es troben sovint, i no degueren ser estranyes al llenguatge viu, les locucions *tota res*, *gran res*, on ja quasi s'arriba al paper gramatical, amb el valor de 'tot' = 'tota cosa' o 'molt, molts, moltes': «Cert són yo que alguna cosa ames, de totes quantes ne veus, o, si has postposades totes les dites coses, altra cosa és, menys d'aquestes, la qual ames sobre *tota res*», Ant. Canals (*Arra*, NCL XLIX, 126 16), també de vegades 'tota persona' («l'hom golafre *tota res* lo menysprea» S xv, DAg).

Pel que fa a *gran res*, es gramaticalitzà molt, i encara 45 més en llengua d'oc; d'on resultà la contracció i alteració dissimilatòria *ganré(n)*: «fes legar *ganren* de plomp» 'féu fondre molt de plom', «ho comteron pueis a *ganrés*» 'a molts, a molta gent', *Sta Doucelina* (Appel, *Chr*, 119.127, 119.90). En català prengué menys volada, però és bastant freqüent en la llengua medieval, on fou cosa sobretot de Lluïl, però també apareix en bastants textos dels Ss XIII-XIV i àdhuc algun del xv: Jaume I, Muntaner, Eiximenis, *Curial*. «Molt desplaç al pare e a la mare con lur fill pres religió; e ab *gran re* de gents, anaren contra lo monestir hon lur fill era entrat; »per una ciutat cavalcava un savi rey, ab *gran res* de cavallers»; «dix que per una plaça hon staven *gran res* de gents ---»; «*gran re* de pròmens seguiren lo frare tro al monestir», Lluïl (*Merav*, NCL III, 153; I, 109, Ag. I, 174, *Blanq*. I, 60